

Paweł Wyrzykowski¹

Zakład Badań Rynkowych,

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut
Badawczy, Warszawa

Popyt na żywność w krajach UE w warunkach spowolnienia gospodarczego

Food demand in the EU countries under conditions of economic slowdown

Synopsis: W 2012 r. dynamika PKB była ujemna i wyniosła w UE-27 -0,3%. Pogorszyła się sytuacja na rynku pracy. Zharmonizowana średnioroczna stopa bezrobocia w UE w 2012 r. ukształtowała się na poziomie 10,6%. Spowolnieniu uległa dynamika dochodów ludności. W 2012 r. utrzymała się, obserwowana w roku poprzednim, tendencja realnego drożenia żywności. Zjawiska te były związane ze słabymi nastrojami konsumentów, co znalazło odzwierciedlenie w decyzjach zakupowych. W 2011 r., w UE-27 przeciętne roczne wydatki realne na żywność w sektorze gospodarstw domowych były o 0,6% mniejsze niż w roku poprzednim, w którym wzrosły o 2,0%. W 2012 r. w porównaniu z 2011 r. w UE-27 uległy one dalszej redukcji. Potwierdzają to dane o sprzedaży detalicznej. W 2012 r., w porównaniu z 2011 r. w UE-27 spadek sprzedaży detalicznej żywności, napojów i tytoniu, w cenach stałych, wyniósł 0,9% , a w strefie euro 1,3% i był większy, niż sprzedaży ogółem. W 2011 r., w krajach w których dochody ludności wzrosły najbardziej, nastąpił największy wzrost popytu na żywność.

Słowa kluczowe: popyt na żywność, kryzys gospodarczy, analiza skupień, gospodarstwa domowe, ceny żywności

Abstract. Over the period of 2011-2012 the scope of economic activities in many Member States decreased. As a result of that the demand for food declined. The situation on labour market deteriorated - unemployment increased and employment went down. The rate of household income growth diminished. An upward trend in food prices in real terms was continued in 2012 corresponding to the previous year. Such developments were driven by negative consumer attitudes, which was reflected in their purchases decisions. In 2011 annual expenditure on food (in real terms) in the EU-27 averaged 0,6% down on the previous year. In 2012 the expenditure declined further which seems to be confirmed with the figures on retail sales. In 2012 as compared with 2011 the retail sales of food, beverages and tobacco at constant prices were 0,9% down and 1,3% down in the euro zone. In 2011, in the countries where household incomes have risen the most – demand for food is also the largest increased.

Key words: demand for food, economic crisis, cluster analysis, households, food prices

Wprowadzenie

Pogorszenie koniunktury globalnej oraz osłabienie eksportu do krajów trzecich i popytu wewnętrznego w następstwie konsolidacji fiskalnej w latach 2011-2012 doprowadziło do spadku aktywności gospodarczej w krajach Unii Europejskiej. W trakcie recesji, która przez Samuelsona określana jest jako nawracający okres spadku głównych kategorii

¹ pawel.wyrzykowski@ierigz.waw.pl

makroekonomicznych – produktu narodowego, dochodów i zatrudnienia [Samuelson, Nordhaus 2012] następuje redukcja bieżących wydatków konsumpcyjnych, w tym głównie wydatków na zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu [Bohlen, Carlotti, Mihas 2010]. Zachowania konsumentów nakierowane są na ograniczenie ilości zakupywanych dóbr i obniżanie kosztów zakupów, np. poprzez poszukiwanie tańszych substytutów [Desvaux i in. 2009]. Starają się podejmować racjonalne decyzje zakupowe, zwracając większą uwagę na cenę produktów i promocje [Nie, Zhao, Yo 2012].

Żywność jest fundamentalnym dobrem, które zaspakaja podstawową potrzebę fizjologiczną człowieka. Z tego powodu popyt na nią charakteryzuje się swoistymi osobliwościami. Biologia organizmu ludzkiego wyznacza z jednej strony pewien minimalny, niezbędny do przeżycia poziom konsumpcji żywności (konsumpcja autonomiczna), a z drugiej, ze względu na ograniczoną pojemność konsumpcji żywności przez człowieka pewien stopień nasycenia. Popyt na żywność nie opiera się jednak wyłącznie na aspekcie fizjologicznym. Funkcjonowanie człowieka w otoczeniu społeczno-kulturowym wzbogaca potrzeby żywnościowe o dodatkowe elementy związane z naśladownictwem, potrzebą bezpieczeństwa, prestiżu i wymagań [Grzelak, Gałązka 2011].

Duże znaczenie konsumpcji żywności w życiu gospodarczym w pełni uzasadnia analizę wpływu recesji gospodarczej na zmiany popytu na żywność w krajach Unii Europejskiej. Skutki kryzysu gospodarczego w sferze konsumpcji są zróżnicowane w zależności od stopnia społeczno-gospodarczego rozwoju poszczególnych krajów [Kowalski, Shachmurove 2011]. Według danych Eurostatu w 2011 r. konsumpcja sektora gospodarstw domowych i instytucji non-profit działających na rzecz sektora gospodarstw domowych stanowiła 58% wartości PKB Unii Europejskiej, a wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe stanowiły 12% całkowitych wydatków gospodarstw domowych [Gerstberger, Yaneva 2013]. W poszczególnych krajach odsetki te były zróżnicowane.

Na rynku produktów żywnościowych zachowania konsumentów kształtowane są głównie przez czynniki ekonomiczne – dochody konsumentów i ceny żywności, które przez ekonomistów zaliczane są do najważniejszych determinant kształtujących popyt [Zalega 2013]. Celem artykułu jest zaprezentowanie zmian popytu na żywność w krajach UE i towarzyszących im uwarunkowań makroekonomicznych, tj. PKB, sytuacji na rynku pracy, dochodów gospodarstw domowych i cen żywności. Za pomocą metody analizy skupień Warda podjęto próbę zgrupowania krajów, w których tendencje tych zmian były podobne.

Materiał i metody badań

Ze względu na ograniczony zakres objętościowy pracy do analizy zmian zastosowano metody analizy opisowej i porównawczej a do grupowanie krajów wykorzystano metodę statystyczną grupowania wielowymiarowego, będącą narzędziem statystycznej analizy wielowymiarowej, która umożliwia analizowanie danego zjawiska pod względem kilku cech jednocześnie. Celem metod grupowania wielowymiarowego jest podział zbioru obserwacji na jednorodne podzbiory, na podstawie zbioru cech je opisujących [Poczta-Wajda 2010].

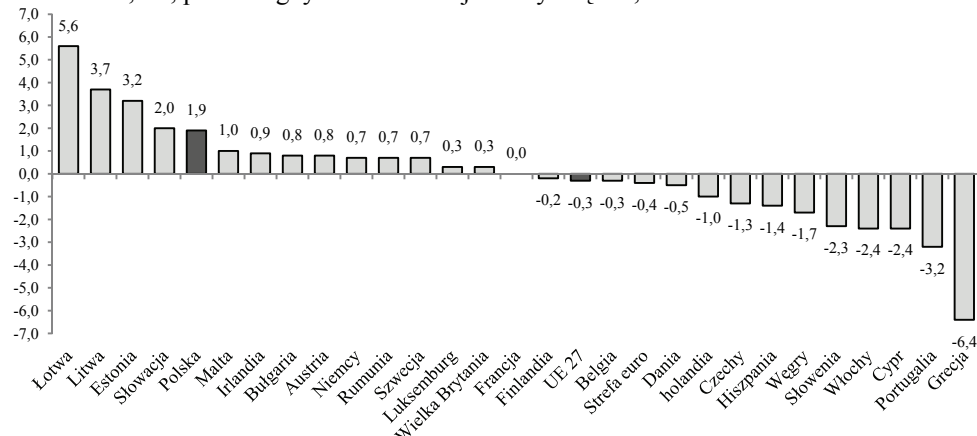
Metoda Warda wyróżnia się spośród innych metod hierarchicznych tym, że dla potrzeb oszacowania odległości między skupieniami obiektów przyjmuje analizę wariancji.

Polega ona na minimalizacji sumy kwadratów odchyłeń dwóch hipotetycznych skupień, jakie mogą być uformowane na każdym etapie analizy. Nie wymaga sformułowania a priori hipotezy co do liczby skupień. Do przeprowadzenia analizy wykorzystano jedną z najczęściej stosowanych metryk taksonomicznych – odległość euklidesową. Wykorzystane w publikacji dane pochodzą z bazy Eurostatu i obejmują lata 2010-2012. Analizę statystyczną wykonano z wykorzystaniem programu Statistica 8 dla danych z 2011 r.²

Przed przystąpieniem do właściwej procedury grupowania przeprowadzono analizę współzależności cech charakteryzujących poszczególne państwa. Poziom graniczny wyznaczono $r < 0,65$. W oparciu o macierz współczynników korelacji z grupy zmiennych wyłączono z analizy poziom bezrobocia ze względu na zbyt dużą korelację ze PKB ($r = 0,95$). Graniczny poziom odległości między klastrami ustalono na poziomie 18% odległości maksymalnej.

PKB w wybranych krajach

W 2010 r., po okresie recesji z lat 2008-2009 wywołanej światowym kryzysem finansowym, pojawiły się w Unii Europejskiej pewne oznaki poprawy sytuacji gospodarczej. W 2010 r. w porównaniu z rokiem poprzednim w UE-27 PKB zwiększył się średnio o 2,1%, podczas gdy rok wcześniej obniżył się o 4,3%.³

Rys. 1. Zmiany PKB w krajach UE w 2012 r. (w %)

Fig. 1. GDP in EU Member States in 2012 (%)

Źródło: Eurostat, obliczenia własne.

W I kwartale 2011 r. tempo wzrostu PKB przyspieszyło do 2,4%, lecz w kolejnych kwartałach spadało, aż do poziomu 0,8% w IV kwartale. Na osłabienie wzrostu gospodarczego wpłynęła głównie polityka zacieśniania fiskalnego, niepewna sytuacja gospodarcza na świecie, a także niekorzystna sytuacja na rynkach finansowych i rynku

² Ze względu na brak kompletnych danych za 2012 r.

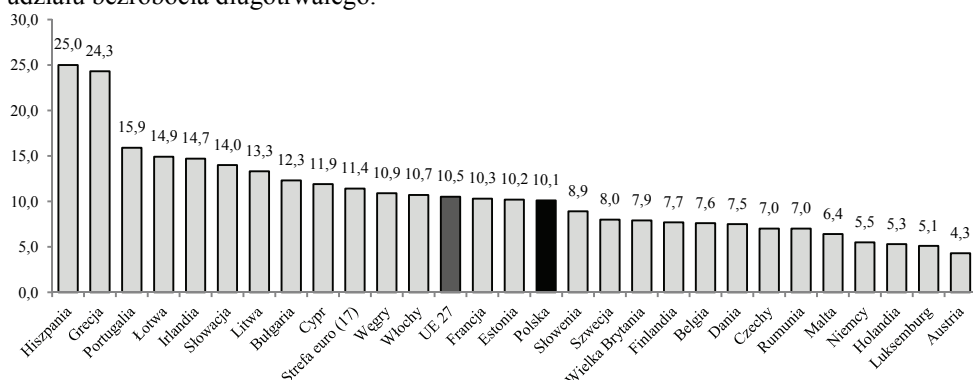
³ Źródło danych: Eurostat.

pracy. W 2011 r., w porównaniu z 2010 r., wzrost gospodarczy w UE-27 wyniósł 1,6%. Najwyższe tempo wzrostu odnotowano w krajach bałtyckich (Litwa, Łotwa i Estonia), które w latach 2008-2009 miały największe spadek PKB sięgających kilkunastu punktów procentowych. Polska ze wzrostem rzędu 4,5%, uplasowała się tuż za krajami bałtyckimi. Spadki PKB odnotowano w Grecji, Portugalii i Słowenii. Wzrost gospodarczy w krajach bałtyckich wynikał głównie ze wzrostu spożycia prywatnego, a w większości pozostałych krajów ze wzrostu eksportu netto, zwłaszcza na Słowacji, w Irlandii, Portugalii i na Cyprze⁴.

Obniżenie aktywności w gospodarce globalnej, skutkujące osłabieniem popytu zewnętrznego i eksportu, a także kryzys popytu wewnętrznego, z jakim zmagająca się duża część gospodarek unijnych, spowodowały wyhamowanie aktywności gospodarczej Unii Europejskiej w 2012 r.⁵ Według szacunków Komisji Europejskiej w 2012 r. w UE-27 PKB zmniejszył się o 0,3% a w strefie euro o 0,4%. Ujemna dynamika PKB w UE była spowodowana głównie niekorzystną sytuacją gospodarek: Grecji, Portugalii, Cypru, Włoch i Słowenii. Do krajów, w których odnotowano najwyższy wzrost PKB w skali roku należały: Łotwa, Litwa i Estonia (rys. 1).

Tendencje na rynku pracy

Ożywienie gospodarcze w 2010 r. było niewystarczające do osiągnięcia wyraźnej poprawy sytuacji na rynkach pracy w krajach UE. Znalazło to wyraz m.in. w niskim wzroście liczby pracujących, utrzymaniu się wysokiego poziomu bezrobocia i zwiększeniu udziału bezrobocia długotrwałego.

Rys. 2. Zharmonizowana średnioroczna stopa bezrobocia w krajach UE w 2012 r. (w %)

Fig 2. Harmonized Indices of Consumer Prices in EU Member States in 2012

Źródło: Eurostat, obliczenia własne.

W 2011 r. w UE-27 liczba pracujących wzrosła o 0,2%, po spadku o 2,3% w latach 2009-2010⁶. Sytuacja na rynku pracy w poszczególnych krajach była zróżnicowana.

⁴ Źródło danych: Eurostat.

⁵ Według Międzynarodowego Funduszu Walutowego w minionym roku gospodarka światowa rozwijała się w tempie 3,2%, wobec 3,9% w 2011 r.

⁶ W wieku 15-64 lata.

W dziewięciu państwach Wspólnoty nastąpił spadek liczby pracujących (największy na Litwie - o 8,4%, Łotwie - o 6,9% i w Grecji - o 6,7%) a w pozostałych wzrost. Liczba bezrobotnych w UE wyniosła w 2011 r. średniorocznie 23,1 mln osób i była wyższa w porównaniu z rokiem poprzednim o 59 tys. Zharmonizowana stopa bezrobocia⁷ utrzymała się na takim samym poziomie, jak w 2010 r. i wyniosła 9,7%. Jej wzrost odnotowano w Grecji, Hiszpanii, na Cyprze, w Słowenii, Portugalii i Irlandii, a spadek m.in. w Niemczech, Belgii, państwach bałtyckich i na Słowacji. Najwyższą stopę bezrobocia obserwowano w Hiszpanii (21,8%) i Grecji (17,9%) oraz na Łotwie 16,5%.

Oslabienie aktywności gospodarczej w UE w 2012 r. negatywnie oddziaływało na rynek pracy. Od połowy 2012 r. w większości krajów unijnych obserwowano wzrost bezrobocia. Według Eurostatu w 2012 r. zharmonizowana średnioroczna stopa bezrobocia wyniosła 10,5% wobec 9,7% w 2011 r. Największy wzrost bezrobocia odnotowano w Grecji, na Cyprze oraz w Portugalii i Hiszpanii, a jego obniżenie – na Litwie, Łotwie i w Estonii.

W 2012 r. najwyższy wskaźnik bezrobocia w skali roku wystąpił w Hiszpanii, Grecji, Portugalii. Najniższą zharmonizowaną stopą bezrobocia charakteryzowały się: Austria, Luksemburg i Holandia⁸ (rys. 2).

Dochody ludności w sektorze gospodarstw domowych (według danych makroekonomicznych)

W 2011 r. w stosunku do 2010 r., w UE-27 realne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych, obliczane na podstawie danych o dochodach w walutach krajowych korygowanych o wskaźnik inflacji (HICP), obniżyły się o 0,7%, po wzroście w roku poprzednim o 0,3%. Najbardziej zwiększyły się dochody mieszkańców Szwecji (o 3,3%), Węgier (o 3,0%), Łotwy (o 2,3%) i Estonii (o 2,0%). W 2011 r. najbardziej zmalały dochody w Grecji (o 9,9%), na Cyprze (o 6,2%), w Rumunii (o 4,8%), w Portugalii (o 4,6%), w Hiszpanii (o 3,5%) i w Irlandii (o 3,4%).

Z dostępnych danych Eurostatu można wnioskować o zmianach, jakie zaszły w realnych dochodach do dyspozycji w sektorze gospodarstw domowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca obliczanych według parytetu siły nabywczej i wyrażanych we wspólnej umownej walucie PPS⁹. Według tej metodologii w 2011 r. w UE-27 tempo wzrostu realnych dochodów do dyspozycji w sektorze gospodarstw domowych wyniosło 1,9% w porównaniu z rokiem poprzednim i było niższe niż w roku 2010 (2,3%). Istotnie zwiększyły się dochody ludności na Łotwie (o 8%), w Szwecji (o 5%), na Węgrzech (o 4,8%), w Estonii (o 4,4%), w Niemczech (o 4,2%) i w Polsce (o 4,1%). W pierwszych

⁷ BAEL –Badanie aktywności ekonomicznej ludności. Według tej metodologii za bezrobotne uznaje się osoby które są w wieku 15-74 lat oraz spełniają łącznie trzy warunki:

- w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi ,
- aktywnie poszukiwały pracy (konkretne działania w okresie 4 tygodni przed badaniem, wliczając w to tydzień badania),
- były gotowe podjąć pracę w okresie dwóch tygodni po przeprowadzeniu badania.

Do bezrobotnych zalicza się również osoby, które znalazły pracę, czekają na jej rozpoczęcie (do 3 miesięcy) i jednocześnie deklarowały chęć jej podjęcia. Źródło: GUS.

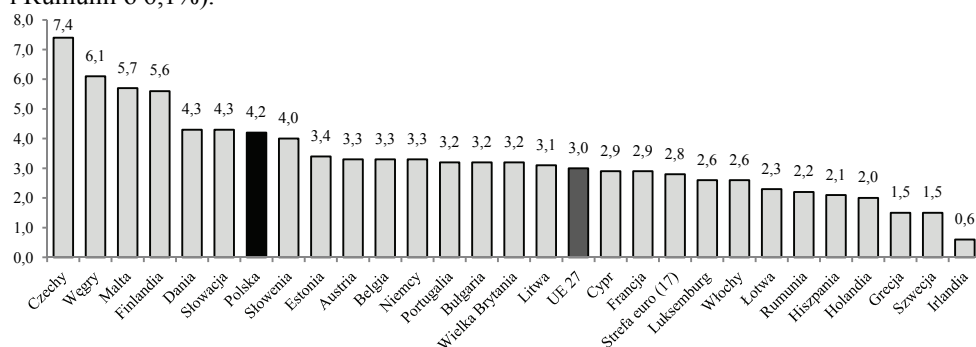
⁸ Źródło danych: Eurostat.

⁹ Realne dochody do dyspozycji brutto gospodarstw domowych na mieszkańca w PPS są obliczane jako dochód do dyspozycji brutto gospodarstw domowych oraz instytucji non-profit działających na rzecz gospodarstw domowych podzielony przez parytet siły nabywczej – PPP (wyliczany na podstawie rzeczywistej konsumpcji indywidualnej gospodarstw domowych) oraz całkowitą populację danego kraju.

czterech krajach dynamika dochodów znacząco odbiegała od 2010 r., kiedy odnotowano ich spadek (Łotwa -1,8%, Estonia -2,2%) lub tylko nieznaczny wzrost (Szwecja o 0,7% i Węgry o 1,3%). W Niemczech i Polsce wzrosty dochodów w 2011 r. były słabsze niż w 2010 r. W 2011 r. zmalały dochody mieszkańców Grecji (o 6,9%), Cypru (o 4,4%), Rumunii (o 1,4%) Irlandii (o 1,3%), Portugalii (o 1,0%) oraz Hiszpanii (o 0,7%)¹⁰.

Ceny żywności w UE

W Unii Europejskiej w latach 2011-2012 wzrost cen żywności był szybszy, niż w dwóch poprzednich latach i wyższy od stopy inflacji. Według Eurostatu w 2011 r., w UE-27 ceny żywności i napojów bezalkoholowych w ujęciu rocznym zwiększyły się o 3,4%, przy inflacji 3,1%, a w 2012 r. podniosły się o 3,0%, przy wzroście cen konsumpcyjnych ogółem o 2,6%¹¹. W 2011 r. żywność podrożała najbardziej w nowych krajach członkowskich UE (w Estonii o 9,4%, na Łotwie o 8,4%, na Litwie o 8,2% oraz na Węgrzech o 7,3%, w Bułgarii o 6,5% i Rumunii o 6,1%).

Rys. 3. Średnioroczny wzrost cen żywności i napojów bezalkoholowych w krajach UE w 2012 r. (w %)

Fig.3 Average food and non-alcohol beverages price index in UE Member States in 2012 (%)

Źródło: Eurostat, obliczenia własne

W 2012 r. najwyższy wzrost cen żywności i napojów bezalkoholowych (w ujęciu rocznym) odnotowano w Czechach, na Węgrzech, na Malcie, w Finlandii oraz na Słowacji i w Danii. Krajami o najmniejszej dynamice wzrostu cen żywności były: Irlandia, Szwecja i Grecja oraz Hiszpania, Holandia, Łotwa i Rumunia. W Polsce w 2012 r. średni roczny wzrost cen żywności wyniósł 4,2% (HICP) i podobnie jak w roku poprzednim, był wyższy od średniego w UE-27 (rys. 3).

W grudniu 2012 r., w porównaniu z grudniem 2011 r., w UE-27 ceny żywności i napojów bezalkoholowych zwiększyły się o 3,4%, przy wzroście łącznych cen towarów i usług konsumpcyjnych o 2,3%.

¹⁰ Źródło danych: Eurostat.

¹¹ Zharmonizowane wskaźniki cen konsumpcyjnych (HICP) obliczane są według ujednoliconej metodologii Unii Europejskiej przez kraje członkowskie.

Tabela 1. Zmiany wskaźników makroekonomicznych krajów UE (w %, w stosunku do roku poprzedniego)

Table 1. Macroeconomic indicators in UE Member States (% , compared to the previous year)

	PKB		Dochody realne gospodarstw domowych		Sprzedaż detaliczna żywności		Ceny żywności i napojów bezalkoholowych		Stopa bezrobocia BAEL		Wydatki na żywność	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
	UE 27	2,1	1,6	0,4	-0,7	-0,2	-1,1	1,1	3,4	9,7	9,7	2,0
Strefa euro (17)	2,1	1,5	-0,6	-0,6	0,3	-1,0	0,4	2,5	10,1	10,2	1,3	-0,1
Belgia	2,4	1,8	-1,4	-1,1	0,0	-0,2	2,1	2,4	8,4	7,2	1,9	-1,5
Bułgaria	0,4	1,8	-1,6	0,0	1,9	2,6	-0,5	6,5	10,3	11,4	8,0	:
Czechy	2,5	1,9	4,8	0,0	0,8	-1,1	1,4	5,2	7,4	6,8	1,1	0,2
Dania	1,6	1,1	2,2	0,2	-1,5	-1,1	0,4	4,0	7,6	7,7	1,5	-1,1
Niemcy	4,2	3,0	1,7	0,8	-0,5	0,1	1,4	2,9	7,2	6,0	1,6	1,1
Estonia	3,3	8,3	-6,3	2,0	-2,4	1,7	2,9	9,4	17,3	12,8	-6,5	-1,9
Irlandia	-0,8	1,4	-3,4	-3,4	1,0	-0,5	-4,6	1,2	14,1	14,9	-1,9	3,7
Grecja	-4,9	-7,1	-11,4	-9,9	-5,6	-6,0	0,1	3,1	12,7	17,9	-0,2	-3,6
Hiszpania	-0,3	0,4	-4,8	-3,5	-1,3	-3,9	-0,4	1,7	20,2	21,8	3,0	0,1
Francja	1,7	2,0	0,3	0,3	2,1	0,4	0,8	2,0	9,4	9,3	1,2	0,8
Włochy	1,7	0,4	-0,8	-0,6	0,0	-2,7	0,2	2,6	8,5	8,5	0,7	-1,3
Cypr	1,3	0,5	3,4	-6,2	6,3	5,2	0,8	4,5	6,5	8,1	4,2	1,9
Łotwa	-0,9	5,5	-5,6	2,6	-5,2	1,3	-0,3	8,4	19,0	16,5	1,7	5,9
Litwa	1,5	5,9	-0,5	-2,1	-8,4	0,9	-0,4	8,2	18,0	15,5	-6,5	1,2
Luksemburg	2,9	1,7	0,3	-1,6	0,9	3,1	0,9	2,7	4,4	4,9	2,0	2,4
Węgry	1,3	1,6	-1,1	1,5	-2,0	0,3	2,8	7,3	11,2	11,0	-1,4	-1,1
Malta	3,2	1,8			6,3	3,0	1,1	4,9	7,0	6,6	1,4	3,1
Holandia	1,6	1,0	0,4	-0,7	1,0	-0,6	-0,1	2,2	4,5	4,4	1,6	-0,1
Austria	2,1	2,7	-0,4	-0,9	3,0	-0,3	0,4	4,4	4,5	4,2	1,1	-1,0
Polska	3,9	4,5	10,4	-2,0	-1,6	-5,6	2,6	5,1	9,7	9,8	0,1	-1,0
Portugalia	1,9	-1,6	1,5	-4,7	2,5	-2,7	-0,2	2,1	11,4	13,4	:	:
Rumunia	-1,1	2,2	-4,7	-5,4	-9,4	-6,9	2,3	6,1	7,6	7,7	0,3	:
Słowenia	1,2	0,6	-0,9	-0,7	-1,7	-3,0	0,9	4,4	7,4	8,3	2,3	0,2
Słowacja	4,4	3,2	3,9	-1,6	1,8	-2,2	1,7	5,9	14,4	13,6	-1,9	-2,4
Finlandia	3,3	2,8	2,5	0,3	4,3	1,7	-3,6	5,9	8,5	7,9	4,3	-0,4
Szwecja	6,6	3,7	12,7	9,2	0,3	0,1	1,3	1,3	8,8	8,0	0,0	2,2
Wielka Brytania	1,8	1,0	4,7	-2,0	-1,3	-0,5	3,4	5,5	7,9	8,2	-0,2	-1,7

Źródło: Eurostat, obliczenia własne.

Wydatki na żywność w sektorze gospodarstw domowych w UE

Spowolnienie tempa wzrostu PKB, pogorszenie sytuacji na rynku pracy, niska dynamika dochodów ludności i realne podrożenie żywności – to główne czynniki, które doprowadziły do spadku popytu na żywność w Unii Europejskiej w latach 2011-2012. W 2011 r. w UE-27 spożycie żywności i napojów bezalkoholowych mierzone realną wartością wydatków

w sektorze gospodarstw domowych, po niewielkim ożywieniu w 2010 r., uległo redukcji o 0,6% - do poziomu notowanego w 2008 r. Zmiany spożycia w poszczególnych krajach były bardzo zróżnicowane. Największy jego spadek odnotowano w Grecji (o 3,6%), na Słowacji (o 2,4%), w Estonii (o 1,9%) i Wielkiej Brytanii (o 1,8%). W Austrii, Belgii, Danii, Polsce, na Węgrzech i we Włoszech konsumpcja żywności zmniejszyła się o 1,0-1,5%. W niektórych krajach wykazywała ona tendencję wzrostową, w tym m.in. na Łotwie (wzrost o 5,9%) w Irlandii (o 3,7%), na Malcie (3,1%), w Luksemburgu (o 2,4%) i w Szwecji (o 2,2%)¹².

Sprzedaż detaliczna żywności

Spadek popytu na żywność w Unii Europejskiej znajduje potwierdzenie w danych dotyczących sprzedaży detalicznej. Według Eurostatu w 2011 r. sprzedaż detaliczna żywności, napojów i tytoniu, w cenach stałych, w UE-27 obniżyła się o 1,1% w porównaniu z rokiem poprzednim¹³. Jej spadek był dużo większy niż sprzedaży ogółem (-0,2%). Znacząco zmalała sprzedaż żywności, napojów i tytoniu w Rumunii (o 6,9%), w Grecji (o 6%), w Polsce (o 5,6%), w Hiszpanii (o 3,9%), w Słowenii (o 3,0%) oraz w Portugalii i we Włoszech (po 2,7%). Szacuje się, że w 2012 r. w UE-27 tempo spadku sprzedaży detalicznej żywności, napojów i tytoniu było podobne do notowanego w 2011 r. i wyniosło 0,9%, a w strefie euro uległo zwiększeniu do 1,3%, z 1,0% w 2011 r.

Klasyfikacja krajów UE ze względu na sytuację makroekonomiczną i popyt na żywność w 2011 r.

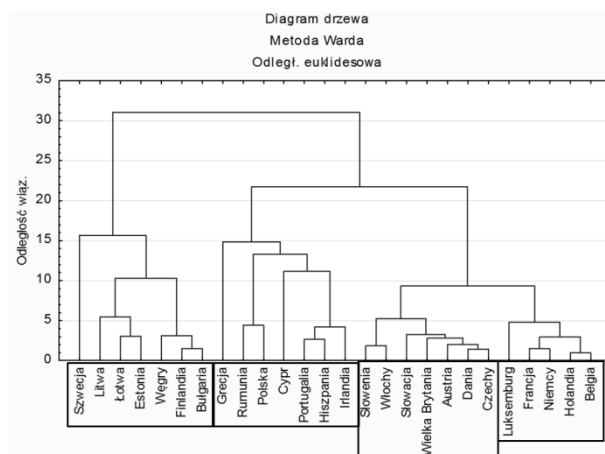
Grupując państwa pod względem podobnej sytuacji makroekonomicznej i popytu na żywność uwzględniono zmiany¹⁴ następujących wskaźników: PKB, dochodów realnych, cen żywności i napojów bezalkoholowych oraz sprzedaży detalicznej żywności. Analizując dendrogram wydzielono 4 skupienia (rys. 4). Pierwszą grupę tworzą Grecja, Hiszpania, Rumunia, Portugalia, Polska, Cypr i Irlandia. Średnie tempo wzrostu PKB w tej grupie nie zmieniło się w porównaniu z 2010 r. Państwa te charakteryzują się największym spadkiem realnych dochodów sektora gospodarstw domowych (5,0%) oraz największym wzrostem stopy bezrobocia (1,6 pkt. proc.). W rezultacie, w grupie tej zaobserwowano największy spadek popytu na żywność mierzonego sprzedażą detaliczną żywności, która w 2011 r. obniżyła się średnio o 2,9%. Kolejną grupę tworzą kraje bałtyckie (Estonia, Litwa, Łotwa, Szwecja, Finlandia), Węgry i Bułgaria w których odnotowano największy w porównaniu z innymi grupami wzrost PKB w 2011 r. – średnio 4,2% i realnych dochodów ludności – średnio o 1,9% oraz spadek stopy bezrobocia - średnio o 1,4 pkt. proc. W grupie zaobserwowano największy wzrost cen żywności i napojów bezalkoholowych (średnio o 6,7%). Można zatem przypuszczać, że decydującym czynnikiem wpływającym na wzrost

¹² Źródło danych: Eurostat.

¹³ Dane według metodologii Eurostatu są korygowane o liczbę dni roboczych. Obejmują również najmniejsze firmy, zatrudniające do 10 pracowników, czyli przede wszystkim małe sklepy.

¹⁴ W % w porównaniu z 2010 r.

popytu na żywność ma poprawa sytuacji dochodowej ludności a mniejsze znaczenie ma dynamika cen żywności, gdyż w grupie tej wzrost realnej sprzedaży detalicznej żywności był najwyższy i wyniósł średnio 1,2%.

Rys. 4. Skupienia krajów UE ze względu na PKB, dochody realne ludności, ceny żywności i napojów bezalkoholowych oraz sprzedaż detaliczną żywności

Fig. 4. Cluster analyses for UE Member States considering: GDP, household incomes, food prices, food retail sales

Źródło: Eurostat, obliczenia własne.

Tabela 2. Średnie wartości wskaźników makroekonomicznych w 2011 r. - dla grup krajów UE (w % w stosunku do roku poprzedniego)

Table 2. Average values of macroeconomic indicators in 2011- for groups of UE countries (% compared to the previous year)

Wyszczególnienie	PKB	Dochody realne ludności	Zmiana stopy bezrobocia (w pkt. proc.)	Ceny żywności i napojów bezalkoholowych	Sprzedaż detaliczna żywności
Grecja, Hiszpania, Rumunia, Portugalia, Polska , Cypr, Irlandia,	0,0	-5,0	1,6	3,4	-2,9
Estonia, Litwa, Łotwa, Szwecja, Węgry, Finlandia, Bułgaria,	4,2	1,9	-1,4	6,7	1,2
Słowacja, Słowenia, Włochy, Wielka Brytania, Austria, Dania, Czechy	1,6	-0,8	-0,1	4,6	-1,6
Luksemburg, Francja, Niemcy, Holandia, Belgia	1,9	-0,5	-0,4	2,4	0,6

Źródło: obliczenia własne.

Najmniejsze zmiany w sprzedaży detalicznej żywności zaobserwowano w grupie krajów o dojrzałych gospodarkach i wysokim poziomie rozwoju gospodarczego – Luksemburgu, Francji, Niemczech, Holandii i Belgii (średnio o 0,6%). Natomiast grupa, którą stworzyły Słowacja, Słowenia, Włochy, Wielka Brytania, Austria, Dania, Czechy charakteryzuje się spadkiem popytu na żywność (drugim w kolejności ze średnią 1,6%) na

który wpływ miał spadek realnych dochodów (o 0,8%) oraz drugi co do wielkości wzrost cen żywności i napojów bezalkoholowych – średnio o 4,6%.

Podsumowanie

Spowolnienie gospodarcze w latach 2011-2012, będące kolejną falą kryzysu zapoczątkowanego w 2008 r. doprowadziło do negatywnych szoków popytowych, które w konserwacji spowodowały spadki PKB i wolumenu produkcji w wielu gospodarkach europejskich. Zjawiska te w połączeniu z negatywnymi zmianami na rynku pracy doprowadziły do pogorszenia sytuacji dochodowej ludności krajów UE. Wyższy niż inflacja wzrost cen żywności i napojów alkoholowych sprawił, że żywność w ujęciu realnym podrożała. W tej sytuacji konsumenci musieli dostosować swoje zachowania zakupowe do nowej struktury cen i mniejszych dochodów, głównie poprzez ograniczenie popytu na żywność. Potwierdzeniem tego był spadek realnych wydatków sektora gospodarstw domowych na te artykuły oraz spadek sprzedaży detalicznej żywności. Próba grupowania państw wykazała, że w 2011 r. Polska wraz z Grecją, Hiszpanią, Portugalią, Rumunią, Cyprzem i Irlandią należała do grupy krajów o największym, realnym spadku dochodów gospodarstw domowych, a w konsekwencji – najsilniejszej redukcji popytu na żywność. Natomiast grupę, w której nastąpił największy wzrost realnych dochodów ludności i popytu na żywność stanowiły w większości kraje bałtyckie. Odnotowanych w tych krajach znaczący wzrost cen żywności nie zahamował wzrostowych tendencji popytu na żywność. Dla pełnego zglebienia tak złożonego zjawiska jakim jest popyt na żywność rozpatrywany w krajach UE autor zamierza prowadzić dalsze, szczegółowe badania zarówno w ujęciu przestrzennym jak i czasowym.

Literatura

- Desvaux G. Regout B. Labaye, E., Lepoutre, F., Widman W., Yu, F., Mendonca L. [2009]: Beating the recession: Buying into new European consumer strategies. McKinsey Global Institute.
- Gasic M., Kurkowiak B., [2012]: Substantial cross-European differences in GDP per Capita, Statistic in focus 47/2012, Economy and finance, Eurostat.
- Gerstberger Ch., Yaneva D. [2013]: Analysis of EU-27 household final consumption expenditure – Baltic countries and Greece still suffering most from the economic and financial crisis Statistic in focus 2/2013, Eurostat.
- Global employment trends 2012, MOP, 2012.
- Grzelak A., Gałazka M. [2011]: Związek potrzeb, popytu i konsumpcji żywności – ujęcie teoretyczne. Roczniki Ekonomiczne KPSW nr 4. [Tryb dostępu:] www.kpsw.edu.pl/menu/pobierz/RE4/37_grzelak_galazka.pdf [Data odczytu: maj 2013].
- Labour Market Developments in Europe 2011, European Commission, 2011.
- Milusheva B., P. Gal, Income per capita varied by 1 to 4 across EU countries, Statistic in focus 35/2012, Economy and finance, European Commission, Eurostat, 2012.
- Nie B., Zhao F., Yu J., [2010]: The impact of the Financial Crisis on Consumer Behavior and the Implication of Retail Revolution. [Tryb dostępu:] www.seiofbluemountain.com/en/search/detail.php?id=5611 [Data odczytu: maj 2013].
- Piekut M. [2013]: Konsumpcja w polskich gospodarstwach domowych na tle krajów europejskich. Problemy Zarządzania vol.11, nr 1 (40), t.1 23-39, Wydział Zarządzania UW, Warszawa.
- Poczta-Wajda A., [2010]: Nowoczesne techniki analityczne w kształceniu na studiach ekonomicznych. Wydawnictwo UE, Poznań.
- Samuelson P., Nordhaus W., [2012], *Ekonomia*, Wydawnictwo REBIS, Poznań.

- Teichgraber M., [2012]: European Union Labour Force Survey – Annual results 2011, Population and social conditions, , Statistics in focus 40/2012, European Commission, Eurostat.
- The EU in the world 2013 – a statistical portrait, European Commission, Eurostat, 2013.
- World Economic outlook October 2012, Coping with High Debt and Sluggish Growth, International Monetary Fund World Economic and Financial Surveys, International Monetary Fund, 2012.
- Zalega T. [2013]: Spożycie produktów żywnościowych w wielkomiejskich gospodarstwach domowych w Polsce w okresie kryzysu finansowo-ekonomicznego. Problemy Zarządzania vol.11, nr 1 (40), t.1 68-87, Wydział Zarządzania UW, Warszawa.